

Janko Polić Kamov
DARMOŠLAP
Runa 2012

Translation © Jan Doležal, 2012
Illustration © Radek Macke, 2012
Cover and Design © Radek Macke, 2012
ISBN 978-80-905160-6-9
ISBN 978-80-905160-7-6 pdf
ISBN 978-80-905160-8-3 epub

| Knjiga je objavljena uz potporu Ministarstva kulture Republike Hrvatske
| Kniha vyšla s podporou Ministerstva kultury Chorvatské republiky

Janko Polić Kamov

D A R M O Š L A P

RVNA

2012

VENKOV

Pan kaplan je malý, tlustý, brunátný, kulatý – jedna zdravá, prostá, obyčejně venkovská – řekněme krása. Jíst a nic nedělat není ve městě nikdy lenost, protože žít ve městě, to už je nějaká práce.

„Kam půjdu na oběd? Co si dám k obědu? Kam vyrazím po večeři? Co takhle do divadla? Nebo do biografu? Je už dostavěný ten nový špitál? Bude na veřejném shromáždění mluvit i dr. X? ...“ Takové otázky na venkově neexistují: takže se nekladou a ani se neřeší. Jedno jídlo, jedna hospoda, jeden kostel, jedna událost: myšlení je jednotvárné a strnulé, a protože nejsou na výběr jídla, divadla, noviny, kavárny – nejsou ani nápady; a protože nikomu nedělají starosti otázky jako „Dám si k večeři čokoládu a sušenky, nebo guláš s pivem, k dezertu sklenku rosolia, postel u Pepiny, nebo sedadlo v šantánu?“, tak ani nikoho netíží skepse. K večeři ryba, potom sklenice vína, na řešení všech problémů a jako příčina všech následků jeden Bůh a jeden Belzebub. Proto jsem nemohl přesvědčit pana kaplana, že ateismus nemusí být amorální, že víra v papežskou neomylnost ještě není křesťanství a že katolictví není jediným náboženstvím.

To bylo první den po mém příjezdu.

Marie je mladé, hubené děvče s opálenou tváří, černýma očima a mastnými vlasy – jedna obyčejná – můžeme říci krása, která je pro městského člověka

přitažlivá svou typičností, přirozeností a vulgárností. Políbit ve městě ženu – cizí nebo svoji – neznamená ještě milovat: v deset ráno musíš do kavárny číst si noviny, odpoledne máš rendez-vous se starou pannou z N. ulice, večer tě čeká gymnazistka Y. na rohu náměstí B., po divadle jsi slíbil kolegovi Jotovi, že s ním zajdeš do nočního lokálu na pivo... Takže: jeden polibek na tvé tváři nemůže zůstat čistý, opuštěný, netknutý, stálý. Pokud na ulici ve městě vyhodíš hromadu odpadků, milostný dopis, peněženku, je tady městský metař, neznámá osoba, neznámý vlastník. Na venkově se opiješ a všichni o tom vědí, je ti špatně od žaludku a nejvzdálenější sousedka ti přinese lék, nebyl jsi na jedné mši, a všichni tě pokládají za socialistu, vykonáš potřebu v centru, a zůstane to tam netknuté, nehybné, plné dojmů, dokud to čas neodstraní. Proto jsem se ani ve snu nechtěl sblížit s Marií, i když se mi o ní zdálo.

To bylo druhý den po mém příjezdu.

Nevadí. Měl jsem moře, lenošení, mléko, měsíční svit, nebe, ryby, slunce, víno, cigarety a skály, dny jasné, bílé, znehybnělé, rána chvějivá, načervenalá, vlhká, večery husté, barevné, těžké, noci šedozelené, zádušné, průhledné, a – touhu. Často jsem ležel nahý na skalách, v moři, na písku. Moje tělo vpíjelo žár vrcholícího léta z vody, ze skal, ze vzduchu. Milión rozpálených, ostrých, břitkých a úzkých stop se zarývalo do mých pórů, zatímco tam v dáli nebe sypalo zlatý prach a moře měkce a modře odráželo vášeň slunce silněji, hruběji a prudčeji, než básník vášně bytí. A večer se vůně vod šířila

po zasmušilém a unaveném břehu jako nevěstka, kterou poznáš spíš po čichu, než zrakem a hmatem.

Bylo to pátý den, kdy jsem ucítil tu vůni a podíval se na Marii pozorněji. Byla to moje sousedka. Každé ráno mi nabízela fiky. Neříkala nic. Nabízela mi je mlčky, nanejvýš dvěma slovy, se stydlivým úsměvem, vždycky nečekaně rudá, jako by obličej vytáhla z vařící vody. Já jsem jí poprvé zalichotil, ale ta lichotka přivedla do rozpaků víc mě než ji. Jestli jí se totiž lichotka zdála nepatřičná, pak ještě nepatřičnější jsem byl já, který jsem ji vyslovil. Hned jsem si uvědomil, že si s Marií nepopovídám, i kdybych se sebevíc snažil, téma rozhovoru bych nenašel. O umění? O životu? O oblečení? O vaření? Duch rozhovorů inteligentních lidí a měšťanů je stejný; duch venkovanů je jiný už jen proto, že žádného ducha nemají. Duch vyžaduje rafinovanost, obraznost, neupřímnost; řeč náznaků a narážek, přerušené věty, jméno autora, jakým byl Boccaccio, zmínku o póze třeba Venuše Medicejské. Venkovan má rád jasnost, zřetelnost, konkrétnost, a když věří v boha, pak jenom kvůli hmatatelnosti svého rozumu a dialogů: je snazší a jednodušší pochopit, že existuje jedna bytost, která hřímá a tahá slunce za uši, než pochopit zákony fyziky, elektřiny – a tak dále. Protože tam je vždycky jedna bytost, jeden vykladač a jedna příčina, a tady je tolik zákonů, pokusů a důkazů. Tam jsou fazole, tady rýže, maso, sladkosti, ovoce, brambory, černá káva... Proto jsem se také před Marií pohroužil do mlčení. Okamžitě jsem zavrhnul přetvářku a koketnost městské lásky:

vtipné poznámky, verše, dopisy, toužebné pohledy, melancholický krok, uměle milý úsměv – všechno, co je přede hrou lásky, přede hrou u oper poslouchají jen ty inteligentní, neboť v nich chybí – akce... Zamíloval jsem si její tělo, to, co jsem mohl pochopit, obejmout, vzrušit a pocítit. Hmatatelnost.

Jak jsem již zmínil, nedělal jsem nic. Příroda mi vzala řeč. Na ni jsem nemusel ani nemohl brát ohledy, na bouřku nereaguješ svými diplomy nebo dokumenty jako na úřadování státních orgánů, přívaly a povodeň nezastavuješ chytrým proslovem jako demonstranty, stromy a moře neohromíš básnickou dikcí jako omladinu. Všechny ohledy na lidi a na kulturu – „Promiňte, slečinko, že jsem vás šťouchl do žeber!“ – neexistují, když tě kravka pohladí zabláceným ocasem. „Prosím, máte přednost, jste dáma“ – postrádá smysl, když dobytek vchází do stájí. Já jsem se všecek oddal instinktům a přírodě: bystře jsem si všimnul, že psi nemluví a že vepři nepíší milostné dopisy.

Ale právě proto a kvůli tomu jsem Marii nevěnoval moc pozornosti. Viděl jsem i jiná děvčata; všechna se mi zamlouvala. Zamíloval bych se do celé vesnice, kdyby se skládala z holek, mládí a krásy. Ani jedna nemohla zapůsobit zvláštním kouzlem, individuálním rysem, vlastní vůní, výrazem či stylem: můj sexuálně-psychický zájem rostl z nevýraznosti jejich tváří, jednotvárnosti jejich hovorů, názorů a krojů a jednoty jejich duší. Žádné z nich „melancholie nesála krev, zápal nespaloval oči, bolest nepolykala pohledy, smutek nehladil vlasy, zoufalství nekrabatilo

plet a snění nesvíralo rty“. Nemohl jsem jedné říkat „křehká láska“, druhé „nebezpečná“, třetí „veselá“, čtvrté „nešťastná“ a další přirovnávat k „horoucím výkřiku vášní“, „černovlasému otazníku štěstí“, „plavému úsměvu slasti“ nebo „kouzelnému hymnu smrti“... Kdybych totiž jednu pojmenoval Madonou, tu další bych mohl nazvat nanejvýš Afroditou.

Ale Marie měla jednu výhodu: neměla snoubence, bydlela vedle mě a otce měla v Americe.

To bylo první týden po mém příjezdu.

Pan kaplan dál dokazoval, třebaže jsem vytrvale mlčel, že je ateismus nemorální a že se jeho dobří farníci pobodají vidlemi ve chvíli, kdy se stanou bezvěrci. Upozornil mě na noviny, které přinesly zprávy, že jeden mladík zavraždil zlatníka a druhý oloupil pana domácího, jedna služka zardousila dítě a druhá otráвила muže... A tohle všechno dokazovalo, že víra je strážkyní morálky, město líhni zločinu a že moje svobodomyslné názory ohlašují soudný den poctivosti. Téhož večera, dle vyprávění mého kolegy Martina, pan kaplan chytil jejich služku (totiž služku Martinových rodičů) na schodech za nohy. Bylo mi ho líto. Ze srdce jsem mu přál štěstí. Odjakživa mě k slzám dojímali ti chudáci, co se k obědu museli spokojit s kouskem chleba, a tohle chytání za nohy znamenalo, že příčinou páně kaplanova trápení je apetit a půst. Martinovi jsem však záviděl: dvě noci po sobě navštívil tu služku, v našich debatách měl pochopení pro pana kaplana a s jistou sečtělostí odkazoval na Francii, kde právě probíhá odluka církve od státu a kde se lidé nemnoží jako bacily a

Němci, kteří mají silné katolické centrum a jejichž nacionalismus s úspěchem poněmčuje polské děti.

Těmto argumentům jsem příkládal jen málo důležitosti. Už jsem ani nediskutoval. Nudily mě tyto problémy, myšlení mě unavovalo, uvažování pro mě bylo nesnesitelné jako letní mouchy a postní kázání. Pociťoval jsem muka vášně, žízeň lásky, hlad těla. Byl jsem přesvědčen, že Martinovy noční exkurze nemohou být pro kaplana tajemstvím: kdybych si tedy bral příklad z Martina, počínal bych si jako on i v této věci. Avšak pomyšlení, že by se mohl provalit můj sebemenší morální poklesek, mě strašně lekalo.

Já jsem byl mezi všemi těmi lidmi něco zvláštního, výjimka: všichni věděli, že nechodím do kostela. Jeden vážený občan, nejbohatší sedlák ve vsi, na mě od prvního dne pohlížel s nedůvěrou, zaprvé kvůli přízvuku, zadruhé kvůli výrazům končícím na „ismus“ a zatřetí kvůli tomu, že jsem na jeho otázku, jestli jsou římské kostely plné, odpověděl: „Ano, jsou plné cizinců, když není mše.“

Přitom cestou sem jsem snil o rehabilitaci mladé generace u starších lidí: chtěl jsem je přesvědčit, že mladí lidé jsou lidé, svaté obrazy obrazy a škapuliř škapuliř. Pan kaplan mi řekl: „Podívejte, co píšou vaše noviny o skandálech v kněžských kruzích. Neměly by ale zobecňovat, jeden kněz přece nepředstavuje celé duchovenstvo, a koneckonců i kněz je člověk.“ Jistě, uvažoval jsem, i kněz je člověk, a jenom člověk. Takže až se vrátím, přemýšlel jsem dál, budu rehabilitovat kněžstvo u městské inteligence, přesvědčím je, že i kněz je člověk, a pak z hloubi duše zaúpím: „Buďte

tedy lidi, jako my, bez zvláštních výsad k lidským duším a neberte svědomí a milodary od těch, kteří je mají, ale dejte je raději těm, kteří je nemají.“

Teď už jsem ale nesnil, byl jsem zamilován až po uši, litoval jsem pana kaplana a záviděl Martinovi, a když Martina vystřídal pan kaplan, litoval jsem Martina a záviděl panu kaplanovi. Trpěl jsem fyzicky, ale fyziku jsem poslal k čertu. Vnímal jsem materii, ale materialismus jsem zavřel v knihovně. Cítil jsem život, ale nepamatoval si fylogenezi a ontogenezi, stejně jako jsem po maturitě zapomněl řeckou gramatiku.

No právě! Kdybych si teď vzal příklad z pana kaplana, tak jako si on vzal příklad z Martina, znevážil bych všechno, co jsem přijel rehabilitovat. Vina by nepadla na moji hlavu, vždyť jsem přece také jenom člověk, nýbrž na moje principy, stranu a novou generaci. Uvědomil jsem si to, hned jak jsem sáhnul služce na řadra, „nedopatřením“, přesvědčoval jsem pana kaplana. On mi důrazně pohrozil: „Vaši modernost si nechte pro ty vaše.“ A já se nezmohl ani na repliku, že nohy nejsou breviář.

Cítil jsem se bezmocně a provinile. Pan kaplan naopak projevoval rozhodnost a sílu. A to mě zmátlo. Zmlkl jsem a odebral se domů.

Zde se mi všechno začalo rozkrývat, když jsem si vybavoval své nálady v uplynulých patnácti dnech.

Kdybych řekl panu kaplanovi, že udělal to samé, co já, určitě by mi odpověděl: „Quod licet Jovi, non licet bovi.“ Protože kdo je on, a kdo jsem já? On je kněz, žije na venkově, jí a slouží mše, já jsem student,

žiji ve městě, jím a studuji. On učí o víře, já ji bořím, v této vesnici jsem první a jediný veřejný bezvěrec. – A v tom je problém, do dneška to totiž bylo vždycky stejné, jak věřící, tak kněz musel být i člověk, a proto oba uspokojovali své lidské potřeby jako zvířata. Ale dosud se ještě nestalo, aby se ve vsi objevil člověk, který by byl bezvěrec a laik, a který by své lidské potřeby atd. Protože – a to je hlavní – všechno už bylo a bude, ale bezvěrec se ještě nevyskytnul.

Pochopil jsem, že je moje postavení velmi kritické, že jsem se svými názory vytrhl z kruhu lidskosti a že jsem svým bezvěrectvím ztratil právo být živočich. Mé ideje byly pro lidi z mého okolí neobvyklé, kontroverzní, nové – zcela v rozporu s jejich smýšlením – a nepřirozené. A to jsem byl v přírodě. Kdybych se služkou zašel o krok dál, spáchal bych ještě větší nepřirozenost: nepřirozený člověk, který činí něco – přirozeného!

A tak jsem si nechal ujít ženu i život. Nemohl jsem dál, napadlo mě odjet do města, nešlo to, nebylo čím. Moje myšlenky, moje problémy, moje dojmy – všechno se to smrsklo do jednoho jediného řešení, moje bolesti, moje muka, moje trápení – všechno se to vešlo do jedné jediné příčiny, jakož i nespokojenost, hypochondrie, nespavost, anémie... Pronikal jsem k nejjednodušším názorům, k nejhmatatelnější filozofii, k nejtvrdším argumentům. A protože jsem už nemohl vydržet tu touhu, řekl jsem zkroušeně:

– Pane kaplane. Zde je ruka na usmířenou. Poznal jsem, že jsem byl na scestí. Musí existovat někdo, kdo tohle všechno stvořil. Tady na venkově

člověk objevuje boha a chápe přírodu. Musí být jedna
příčina všem následkům. Já věřím!

Punat, listopad 1908

OBLEK

– „Na, tady máš oblek, je skoro jako nový. Vezmi si ho, já ho nepotřebuji.“

Vzal jsem oblek, poděkoval a šel domů. Oblíbil si mě, nemá děti ani ženu, nedělá nic, žije z renty a vidí, že živořím, že ještě studuji, že bych potřeboval ženu a že už možná mám na krku dítě – a tak si řekl: „Proč bych mu nepomohl? Nakonec jsme příbuzní; hoch studuje, není hloupý, mizerně jí, píše básně a chodí jako žebrák.“ A já si řekl: To není špatné! Mám oblek, pravý panský oblek! Nebudu už jako nevinně odsouzený přitahovat soucitné pohledy známých a pohrdání neznámých. Ba co víc! Je to přímo skvělé! Včera jsem v jedné hospodě dokazoval nějakým pánům, že nemám rád biograf, protože můj křehký umělecký cit nemůže vydržet vulgaritu dějů a hrubost zápletek, a hned jsem si všiml, že oni tu křehkost uměleckého citu spojují s křehkostí mého zadku. Když na promenádě doprovázím nějakou slečnu, jsem nucen mlčet jako jeliman, jelikož při hovoru gestikuluji, a kdybych rozhodil rukama, krátké rukávy (nosím oblek po bratrovi) by byly do očí a ani manžety by nepomohly. Oblek mi je vůbec krátký: když se narovná, jak se sluší na můj věk, je mi vidět nevypraná košile, a abych udržel přirozený vztah mezi vestou a kalhotami, musím se hodně skrčit, takže lidé pak říkají: „Chodí jako stařec.“

Pomalu si zvykám na shrbenou postavu a na

stařecký krok a začínám věřit tomu, že upadám do marasmu a že mi mládí rychle utíká.

Ach! Jak já miluji dámskou společnost. Zdá se mi, že neohlupuje, jak se lidé právem domnívají, nýbrž bystří rozum a posilňuje jako koňak, když se pije po sklenkách. Náš čich se stává rafinovanějším, zrak ostřejším, jazyk obratnějším, gestikulace umělečtější. Dát pouhý polibek, už jen to je pravý tělocvik; naše svaly, krev, nervy – vše se tím aktem procvičí jako na hrazdě. A ty pohledy: šepot, stisk a řeč očí svírají a roztahují srdce jako velký dřep; umět obejmout ženu, využít příležitosti, zvolit správné místo a ve správnou chvíli zatajit dech, to vskutku cvičí mozek a z naší duše činí akrobata: všechny bys mohl pocítit a milovat a na každou zapomenout; políbit všechny po sobě a do žádné se nezamilovat.

Povídá se, pravda, že všechny ty lichotky něžnému pohlaví jsou hloupé, ale při tom se dost nezdůrazňuje, že jsou i falešné; že například „Zmírám touhou po vás!“ je pitomost v pravém smyslu slov, a také je lež, že tato jednoduchá a nejubožejší lichotka spojuje základní instinkt a kulturu, tedy něco, oč usilují všichni velcí duchové a apoštolové našeho života.

Já jsem však nemohl proniknout do slušné dámské společnosti, kde jsou polibky tělocvikem: můj oblek byla jediná překážka. „Chudák“, to by si pomyslely slečinky během poslechu mých poetických výlevů a při pohledu na mou zoufalou toaletu. A to bych nemohl vydržet: zmocnil by se mě pocit studu, ba co víc, cítil bych se jako nepoctivý, sprostý

bídák, neboť dnes je v kulturních vztazích mezi mužem a ženou hlavní podmínkou, že muž zve, a za zavrženíhodného tvora je pokládáno individuum, které lásce neplatí.

A mě pocit studu fatálně provázel životem: litování známých a zjevný cejch chudoby mi braly veškerou energii, sebevědomí a dobrou náladu a degradovaly mou mládeneckou hrdost, kavalírskou čest a mužný vzhled na soucit, almužny a diškrece od nevěstek a servírek.

Každý si tedy dokáže představit, jak mě oblek změnil a potěšil. Nyní jsem si mohl bez ostychu a rozpaků prohlížet výlohy zlatnictví, které mě fascinovaly svou nádherou, leskem a čistotou. Poněvadž teď si každý řekne: „Dívá se, jaký prsten koupí snoubence“, a ne jako dosud: „Obhlíží, co by se vyplatilo ukrást.“ I módní výlohy, které mě zajímaly stejně jako papír, tisk a vazba moderní literární produkce, jsem v klidu mohl hltat pohledy a nemusel se bát poznámek: „Koukněte na něj, zírá jako tele a akorát překáží kolemjdoucím. Asi právě dorazil z vidlákova!“ A v divadle jsem si mohl alespoň jednou užít pohodlí sedadla a být přesvědčen, že moje intenzivní sledování herců nevyprovokuje souseda k výkřiku: „Ten asi ještě nikdy nebyl na představení, když na každé šustnutí nervózně syčí Pssst“, nebo i k něčemu horšímu. Dosud jsem si netroufal vejít ani do lepší restaurace, protože by – myslel jsem si – každý hned viděl, že neumím ani způsobně sedět, číšníci by mě s pohrdáním přehlíželi a já, věda, proč mě míjejí, bych se neodvážil hlasitě objednat:

„Kávu, prosím!“, nýbrž bych musel takhle sedět do soudného dne, sežvýkán pohledy hostů: „Ani neví, jak se objednává“... a číšníci, vidouce, že nic nechci, by mě vyhodili z restaurace...

Vzal jsem si nový oblek a pln elánu šel ven. Klobouk a boty trochu neladily k obleku, ale klobouk se ve slušnějších lokálech smeká a nohy se nestrkají sousedům pod nos. Vyrazil jsem do kavárny. Na rohu jsem potkal šviháka Mrzljaka. Podíval se na mě, přistoupil blíž a zvolal: „Ó!“ Můj elán hned vyprchal. Mrzljak byl velmi elegantně oblečen, dokonce měl úplně novou sametovou vestu, a já jsem se vůbec nepodivil ani jsem mu nevěnoval zvláštní pozornost. Já jsem byl sice jenom řádně oblečen, on však z údivu nebyl schopen říct víc než to „Ó“. Co to znamená? Pro něj je to tedy neobyčejná událost a teď bude každému vyprávět, že jsem dostal pěkný panský oblek. Ano, určitě řekne „dostal“, vidím to z jeho chování. A on opravdu pokračoval:

– „Kdo ti ho dal? To mám radost. Vypadal jsi nemožně. To jsem rád.“

Oči se mi naplnily slzami a vztekem, nedokázal jsem nic říct, kousnul jsem se do jazyku a kroutil si knír (Toho dne jsem byl bez tabáku a chtěl jsem Mrzljaka požádat o cigaretu.) Mrzljak si všiml mých rozpaků a řekl:

– „Tak ahoj. A přijď večer na šachy.“

Utekl jsem domů. Moje situace se mi nyní jevila ještě horší, trudnější a beznadějnější: Všichni si teď řeknou: Dostal oblek jako žebrák. Určitě je vidět na mně i na obleku, že jsme nebyli stvořeni jeden pro

druhého. Dosud mě všichni známí mohli považovat za chudáka, ale za chudáka charakterního, kterému se může nabídnout dobrodiní, ale on ho odmítá, nebo za chudáka originálního, kterému se sice může darovat oblek, ale který bude raději chodit v hadrech, protože pohrdá etiketou a vysmívá se společenským ohledům.

Převlékl jsem se do starého. Představa, že mě mohli považovat za originálního a excentrického, mně zvedla náladu: „Podívejme, Mrzljak mě pozval na šachy. A včera večer se vytratil z kavárny hned po mém příchodu, aby si se mnou nemusel přátelsky a hlasitě tykat. No počkej! Já ti ukážu. Povznáší mě představa našeho brzkého setkání, jeho překvapení a mé pomsty, až mě uvidí v tomhle starém, ošoupaném obleku.

Nakonec jsem si to ale rozmyslel: „Ne. Vezmu si raději ten nový oblek a ukážu se před lidmi. Ať všichni vidí, že mám pěkný, ba dokonce panský oblek, a pak ten oblek sundám a navléknu se zase do hadrů. Tak se přesvědčím, že kdybych chtěl, mohl bych se přes noc stát člověkem elegantním, ale že to nechci.“

Opět jsem se převlékl. Ale jakmile jsem se uviděl v zrcadle, dobrá nálada byla rázem pryč. Zvyknul jsem si na krátké rukávy a tyhle se mi zdály příliš dlouhé, oblek příliš široký a samotné kalhoty byly jasným důkazem, že jsem hubený a špatně živěný a že bych byl udělal lépe, kdybych si místo panského obleku dal pořádný oběd, stejně bylo zřejmé, že mi ten oblek nepatří...

Začaly na mě dotírat ještě černější myšlenky: „Kdyby mě teď v tom obleku viděli i ostatní, udivilo by je to jako Mrzljaka, jejich údiv by mě přivedl do rozpaků, které by ještě logičtěji dokazovaly, že ten oblek není můj. A kdybych se zítra objevil ve starém oblečení, právem by usoudili, že nejsem žádný chudák-originál, nýbrž chudák-motovidlo, který se v novém obleku necítí dobře, a ještě by dodali, že jsem si vzal starý oblek proto, že ten nový neudělal dobrý dojem. Svlékl jsem se a zůstal ve spodkách. Pak jsem si lehl a válel se na posteli. Byl jsem stále nerozhodnější. „Mrzljak mě už viděl – Mrzljak mě bude čekat – Mrzljak si bude myslet, že jsem nepřišel – kvůli malomyslnosti.“

Oblékl jsem se a šel ven. Ve starém obleku. V kapse jsem měl pár šestáků, zítra jsem měl dostat obvyklou měsíční apanáž od otce, prostého venkovského kupce. Nutil jsem se z kontrastů „otec kupec – já básník, nový oblek ve skříni – starý na mně, pár drobných v kapse – tisíc idejí v hlavě“, vyvolat náladu lehkomyšlnosti, humoru a idealismu, v níž se vysmíváš lidem, protože je máš rád, sobě, protože si sebe vážíš, životu, protože si ho ceníš – a pesimisticky pohlížíš na pokrok lidstva, protože ti pesimismus dává více látky k analýze, kritičnosti a duchaplným poznámkám.

„Vy věříte ve vzkříšení těla z mrtvých a poslední soud. Ale prosím vás, jak to bude s těmi, kterým amputovali nohy nebo které pohřbili bez hlavy?“ Právě taková skepse vyjadřuje bezstarostný přístup k životu a totální absenci jakýchkoli záhrobních

problémů. „Jeden polibek má váhu deseti lží, jedno objetí dvaceti, a to, co logicky následuje, má hodnotu jediné pravdy, která dokazuje, že všechna potěšení a radosti života jsou pouhou iluzí.“ Takový pesimismus pramení z pravého mladického idealismu, který svou lhostejnost projevuje jenom v myšlenkách a frázích.

Tak jsem si i já představoval setkání s Mrzjakem a na jeho údiv jsem chtěl říct: „Vidíš, prodal jsem oblek za několik forintů. Zůstalo mi pár šestáků v kapse. Chudoba mi je souzená. Peníze jsem už utratil. Takový je můj život: věčné nuzování a pomíjivé, chvilkové radosti.“ A když jsem vešel do kavárny a vyprávěl Mrzljakovi, jak jsem za oblek dostal pět forintů, že jsem skoro všechno utratil za tabák, víno a diškrece a že mi v kapse zůstala jedna jediná koruna, Mrzljak se na mě užasle díval a nakonec pravil:

– „Jsi fakt divný!“

S tím jsem byl úplně spokojený: dopil jsem černou kávu, všechny peníze jsem nechal na talíři a odebral se domů. „Co si asi teď Mrzljak myslí? A číšník? A ti ostatní, kterým to Mrzljak bude určitě vyprávět... Podivín! Podivín! Pohrdá etiketou, penězi, blahobytem, vším, čeho si my vážíme a ceníme. Je to cynik, lehkomyslník, nebo excentrik?“

Cestou domů jsem se ale stále víc přesvědčoval, že jsem vyslovením jedné lži: „Prodal jsem oblek“ učinil dvě velké hlouposti a že hodnotu té lži potlačila jiná pravda: čtyřicet krejcarů diškrece.

Protože co teď? Zítřka mě strýc čeká na večeři. Já jsem při chuti už dnes. Nemám ani vindru. Co

teprve zítra? Pokud kabát opravdu prodám, hodně tím urazím svého strýce a nebudu už moci počítat s jeho častými pětikorunami a možná už zítra – kdo ví – s jeho pozůstalostí... A jestli si vezmu nový oblek a Mrzljak mě uvidí, získá o mně velmi špatné, ba přímo mizerné mínění: „To je ten kluk, co se jalově chlubil a myslel si, že udělá dojem, když řekne: ‚Utratil jsem naráz pětku‘, kterou ani neměl...“

Moje nervy byly unavené, a přesto napjaté. To mě unavovalo ještě víc. Cítil jsem velkou zátěž na duši, břemeno života, dušení, nedostatek vzduchu. Z rozčilení mě začalo bolet u srdce, dech se zrychloval, velká prázdnota v mých prsou ucítila ostré bodnutí, jako kdyby mnou projel mráz. Všechny hlouposti, co jsem udělal, a lži, jimiž jsem spoutal svou osobu při přesvědčování sebe i jiných, že jsem podivín, se mi nyní mstily: musel jsem uznat, že lhaní je hloupost.

Nazítří jsem si po setmění oblékl nový oblek a tajně se vydal ke strýci. Bez zájmu a bez apetitu. Jindy jsem dokázal v pravém smyslu slova vylízat talíře, což strýce vždycky nesmírně rozveselilo; pil jsem, střídavě hovořil o herectví, filozofii, malířství, strýc byl potěšen a při odchodu mi zpravidla dával pětikorunu. Teď je všechno jinak: šel jsem sem nespokojený sám se sebou, ve strachu, že mě Mrzljak uvidí. Strýc si toho ihned všimnul a zeptal se: „Co je ti?“ Ta otázka mě ještě víc rozladila a moje odpověď byla stručná: „Nic.“

Ale později jsem při pohledu na rizoto s plody moře a láhev bílého vína začal pociťovat žaludeční pohodu a duševní uspokojení, zrovna v tu chvíli však

strýc rozmrzele pravil:

„Vidím, že máš dneska špatnou náladu. Nebudu tě rušit – jez, mlč a jdi domů...“

Totálně mě to ubilo: to, že si opět všiml mé rozladěnosti právě v okamžiku, kdy jsem se ji chystal definitivně potlačit; tahle proklatá náhoda mě naštvála a úplně jsem přestal mluvit. Rozloučili jsme se beze slov a – pětikoruny. Na ulici mě popadl vztek.

To jsou dneska lidi. Myslí si, že je mojí povinností bavit ho uměleckými impresemi a reflexemi, když mě zve na jídlo, a že se musím usmívat a děkovat bez ustání, že mi daroval jeden oblek, se kterým jsem nevěděl, co si počít. Dnes byl ke mně tak odměřený jenom kvůli tomu, že jsem mu za učiněné dobro nepolíbil pantofle. Opravdu, jako by pouze čekal, až začnu vynášet do nebes stříh, látku a eleganci j e h o obleku. A že se budu rozplývat nadšením: „Jak mi skvěle sedí!“ Teď teprve vidím duševní hnus svého dobrodince. Věnoval mi oblek jenom kvůli sobě, aby lidi neříkali: „Podívej, jak uboze vypadá ten příbuzný pana N. Je to ostuda pro oba.“ Ba co víc: daroval mi oblek, aby si mě zavázal, aby mě k sobě připoutal city, společností atd., protože nemá ženu ani děti. Cožpak to není uzurpace mých individuálních chuťových a trávicích práv: dát mi rýži a vyžadovat, abych s apетitem snědl všechno, co mi přinese na talíři – a uzurpace mého vkusu: vyžadovat, abych nosil oblek, který ho omrzela a který mi daroval? Kdybych se objevil ve starém obleku, urazil bych ho a on by na mě zanevřel. Takhle mi příliš okatě dává najevo, že mě chce nakrmit a ošatit

jenom proto, aby se mohl v kontemplaci (jinou práci ani nemá!) kochat svými dobrými skutky. Já tedy chtě nechtě musím jíst pořádně, chodit panský a žít pohodlně – kvůli němu!!! Pěkně děkuji za taková dobrodiní! Je starý, bez práce a bez inteligence, a aby se mohl zajímat o divadlo atd., angažoval mě, skoro si mě koupil, jako koně a kočár pro dlouhou chvíli. Nemá vztah k psům, neumí je cvičit, venčit, dívat se, jak na jeho „hop“ skáčou, jak jí a aportují, a tak si vybral mě, aby se díval, jak nosím jeho oblek a jak na jeho „hop“ vymetám talíře. A já jsem se choval podle jako pes: smál jsem se jeho vtipům, jedl jeho jídla a vzal si jeho oblek, jenom abych mu vyhověl! I ty pětikoruny jsem si bral, abych ho neurazil! Jak je lidstvo podlé! Kdyby nebylo žebráků a chudáků, museli by se stvořit pro sport a luxus boháčů, jako je bůh stvořen pro pohodlí našeho mozku a zábavu naší fantazie!

Tak jsem prodal oblek za sedm korun, a jak jsem si dřív dával pozor, aby mě v novém neviděl Mrzljak, tak jsem se teď ve starém vyhýbal „dobrodinci“. Ale v tom vyhýbání a obavách moje rozezlenost začala vyprchávat.

Proč se vyhýbám strýci? Proč se před ním schovávám? Znamená to snad, že jsem vinen? Prodal jsem oblek, který mi věnoval, a to jsem neměl dělat. Protože on mi dal oblek s úmyslem a podmínkou, že ho budu nosit. Já jsem ho prostě oklamal, podvedl. A zasloužil si to vůbec? Vždycky mě měl rád. Bavilo ho to: dělat mně dobro – a mě zjevně baví: dělat jemu zlo. Kdyby totiž věděl, že mě každý dar může

urazit, určitě by se ani nepokoušel mi něco takového nabízet. A já, třebaže jsem věděl, že ho urazím, když jeho oblek prodám vetešníkově, jsem to přesto učinil. A jestliže před ním teď utíkám, znamená to, že jsem j á vinen.

Po dvou týdnech jsem dostal dopis a balík.

„Můj milý a jediný, nevidám tě. Zřejmě studuješ nebo jsi možná nemocen. Posledně jsi byl nějak rozmrzelý a já tě nechtěl zbytečnými otázkami ještě více rozladit. Vzkaž mi po sluhovi, co ti přinesl tenhle dopis a balík, zda nejsi nemocen a můžeš-li dnes večer ke mně přijít. Já jsem už týden nebyl venku. Sám víš, jaké mám revma. A navíc mě po celý den trápí kašel. Dlouho už tu nebudu. Jsem nemocný a starý. V balíku máš klobouk, pár vlněných věcí a boty. Všiml jsem si, že ty tvoje boty a starý klobouk neladí k takovému obleku. Teď už ti nic chybět nebude. Přijď. Nemám nikoho jiného než tebe.

Tvůj ---“

Sluha čekal na odpověď. „Ano!“, řekl jsem nahlas. Strýc čekal mě, jenom mě, a přitom je tak bohatý – nemocný – nad hrobem! Ach! Odběhl jsem. Co teď? Jak mám k němu přijít bez obleku, abych ho neurazil, nerozzlobil nebo nezarmoutil možná v posledních dnech jeho života?

Namířil jsem si to k vetešníkově. Když tam oblek nebude, je se mnou konec. Řeknu: Strýčku, prodal jsem ho, protože jsem měl hlad. Zopakuj: Měl jsem hlad, byl jsem bez chleba, tři dny bez kousku chleba. Představte si to! Odpusťte – jsem bídák, mizera, odpusťte. Je mi do breku...

Ale oblek nebyl prodaný. Oddechl jsem si. „Kolik stojí?“ zeptal jsem se vetešníka. Nesnažil se mě poznat. Oddechl jsem si podruhé.

„Dvacet pět korun.“

Měl jsem celkem třicet. Ale neváhal jsem ani vteřinu. Tam možná umírá můj dobrodinec, který toho pro mě tolik udělal – je čas se mu odvděčit a obětovat poslední koruny stylem: ať tvá levice neví, co dělá pravice... Nebudu se muset ponížovat, podbízet, lhát. Předstoupím před něj s jasným čelem a hrdě, jak se sluší na můj charakter.

Řekl jsem:

„Beru!“

Turín, 6. listopadu 1908

Toto je pouze náhled elektronické knihy.
Zakoupení její plné verze je možné v
elektronickém obchodě společnosti eReading.